

De symboliek op de achterzijde van akua'mma

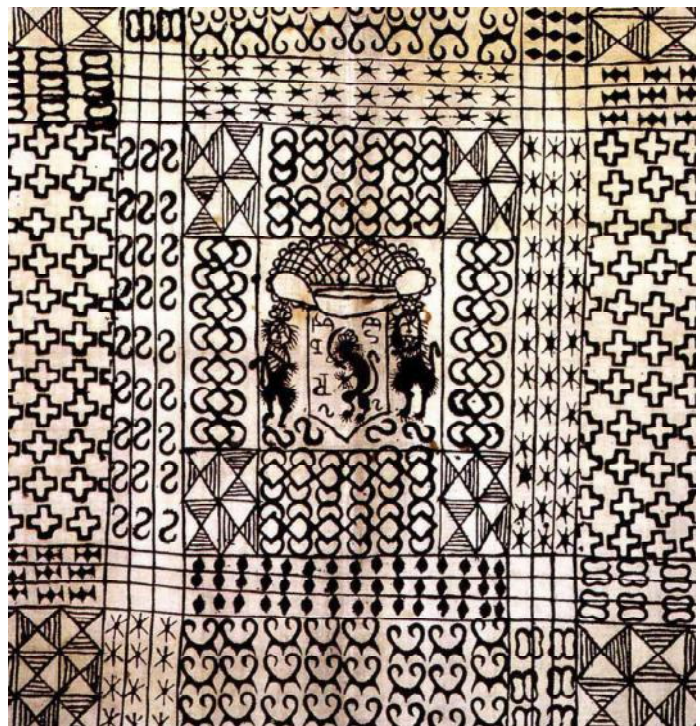

Het boek *Akua'ba Asante, Wednesday Child* (Van Doorn en Cole, 2021) heeft zijn oorsprong in de zoektocht naar de betekenis van de symbolen die op de achterhoofden van Akua'mma (meerv. van Akua'ba), de zogenoemde 'woensdag kinderen', te vinden zijn. Het bleek dat er weinig over is geschreven, nog sterker, de auteurs zijn er niet in geslaagd om een eenduidige mening te krijgen. Het kan derhalve zijn dat niets wat hier geschreven staat waar is, desondanks willen we dit artikel voor discussie delen.

Marc Felix definieerde een symbool als 'De overdracht van een bericht in de vorm van tekens die door sommige leden (lees de ingewijden) van de gemeenschap kunnen worden gelezen' (1990, p.483). Het impliceert dat de boodschap niet per se duidelijk is voor alle leden van de gemeenschap, dus nog minder voor mensen buiten de gemeenschap, zoals wij. Antubam (1963, p.189-192) stelde dat voor de Ashanti alles in het dagelijks leven een symbolische betekenis heeft.

Hebben de symbolen een betekenis?

Symbolen op goudgewichten en op adinkra- en kente-doeken zijn de elementen die het vaakst in de literatuur worden beschreven. Het is niet zeker of de betekenissen ervan kunnen worden geëxtrapoleerd naar akua'mma. Rattray (1923, p.300 en 302) merkte reeds in 1923 op dat geschriften over goudgewichten weliswaar teruggaan tot 1676, maar dat de interpretatie van de symbolen

Verschillende adinkra-symbolen op een doek.
coll. NMVW RV-360-1700

Driekwart van de achter- hoofden van de woensdag kinderen bevatten versieringen

niet goed bekend is. Meyerowitz (1951, p.69-114) is de oudste bron die probeerde de mysteries van symbolen te ontrafelen. Ze schreef op pagina 99: *‘Alle kennis lijkt verloren te zijn gegaan. Het is waarschijnlijk dat deze gecompliceerde symboliek nooit bekend was in Asante en de zuidelijke Akan-staten, aangezien de ontwerpen op de goudgewichten vanuit Bono werden ingevoerd en ongewijzigd werden gekopieerd’*. Ze bracht symbolen in verband met religie, met verwijzingen naar koningin-moeders en koningen.

Of misschien ook niet?

Garrard (1980, p.195-201) probeerde de betekenis van goudgewichten ook te onthullen, maar hij moest concluderen: “Oude mannen en vrouwen kunnen eindeloze informatie geven over de figuurlijke gewichten die vaak worden herkend als traditionele symbolen en spreekwoorden. ... Aan de andere kant kennen ze zelden betekenis toe aan geometrische ontwerpen; zoals een Brong-

Oude geometrische goudgewichten, coll. NMVW, AHDRC 0051873 en 0051875.

chef me vertelde, was het ontwerp alleen maar ‘om het mooi te maken’”. Hij verklaart verder dat het gedachtegoed van Meyerowitz niet werd erkend door de oudsten van Tekyiman (d.w.z. Bono). Hij besprak haar mening omdat “haar interpretaties als vaststaand feit werden beschouwd, omdat ze zijn herhaald door andere schrijvers”.

Mijn mede-auteur, Herbert M. Cole, senior in Ashanti-kennis, volgt de interpretatie van de Brong-chef: “Ze zijn er alleen maar om het mooi te maken.” Hij gelooft niet dat er veel betekenisvolle symbolen zijn, zoals hij ook vermeldt in zijn boek *Maternity, Mothers and Children in the Art of Africa*. (2017, p.109).

Onze interpretaties

De verschillende interpretaties van symbolen worden samengevat, te beginnen met Meyerowitz (1951, p.69-114). Eigenlijk is een redelijke kennis van de godsdienstige gebruiken en de opbouw van families, in het bijzonder de plaats van de vrouw, van belang om de achtergronden te kunnen interpreteren. Dit artikel kan hier helaas niet in voorzien, hiervoor verwijs ik u naar de beschrijving daarvan in het boek *Akua'ba Asante*, Wednesday Child.

Nyame

Nyame, het opperwezen, wordt allereerst weergegeven als een *crux decussata*, ook bekend als het St. Andrew's, of vrouwelijk kruis, een 'x'-vorm. De vier punten ver-

wijzen naar de equinoxen en zonnewendes. Ten tweede wordt Nyame gesymboliseerd door vuur en water: ze schiep de zon met vuur en ze houdt alles in leven met water. Vuur wordt voorgesteld door een zigzag lijn, water met een golvende lijn. De 'zaagtand'-decoratie die veel gezien wordt, vertegenwoordigt een zigzaglijn en verbindt deze met het driehoeksymbool. Verder worden allerlei 'moederschap' aspecten van Nyame gesymboliseerd met verschillende vormen van de maan: halve maan, de wassende en afnemende maan.

Nyankopon

Nyankopon is de zonnegod, de personificatie van de kra (de levenskracht, het leven-gevende, het ondeelbare) van Nyame. Hij wordt gesymboliseerd met goud, een leeuw en of als een Grieks kruis (een kruis met gelijke ledematen zoals een '+'-teken), waarbij de punten de windstreken symboliseren, wat betekent dat het de wereld omvat.

De koning is de personificatie van Nyankopon, de zon op aarde, dus goud en een leeuw worden vaak gebruikt om hem af te beelden. De koningin-moeder is vergelijkbaar met Nyame, de maan, en wordt geassocieerd met zilver, dat in Ghana kostbaarder was dan het goud dat zo overvloedig aanwezig was.

Dualiteit

Het dubbele bijteken vertegenwoordigt de gezamenlijke heerschappij van Nyame en Nyankopon, evenals die van de koning en de koningin-moeder. Segy heeft dit verder geëxtrapoleerd naar mannelijke en vrouwelijke principes (Segy, 1963, p.849). Een maan en ster lijken op moeder en kind. Een diamant is een symbool van vrucht-

Symbolen zijn niet per se duidelijk voor alle leden van de gemeenschap

baarheid, terwijl een vierkant de dag symboliseert. Pijlen zijn wat moeilijk, want als ze door Nyame worden afgeschoten, staan ze voor het leven, maar als ze door een mens worden afgeschoten, vertegenwoordigen ze de dood.

Het ronde hoofd van een akua'ba kan worden gezien als een volle maan, die Nyame voorstelt, hoewel Segy dacht dat het meer een afbeelding was van de zonnegod Nyan-kopon (die een man is) (Segy, 1963, p.845).

Andere betekenis

Sarpong (1974, p.101-102) geeft sommige symbolen een andere betekenis. Hij verklaarde dat de cirkel lijkt op de aanwezigheid en kracht van god en de levensstroom die

continu stroomt. Een gebroken cirkel is het symbool van vruchtbaarheid. Een ovaal staat voor schoonheid en de kracht om te reinigen. Een vierkant of rechthoek vertegenwoordigt territoriale macht en het bereik van een mannelijke heerser. Pyne voegde eraan toe dat het de heiligheid uitdrukt in het mannelijke aspect van zowel god als mens.

De driehoek is een vrouwelijk symbool en staat voor de charme en aantrekkingskracht van vriendschap. De golvende lijn is kenmerkend voor het wel en wee in de levensstroom. Een Grieks kruis is de rechtmatige of vrome tussenkomst van een mannelijke ouder op aarde, vaderlijke leiding voor de jongeren in de samenleving.

Garrard (1980, p.196) gaf ook uitleg over goudgewichten. De belangrijkste voor hem is een krulmotief, de 'ramshoorn' genoemd, het symboliseert kracht; en de swastika, die minstens zes verschillende betekenissen heeft. Verder merkte hij op: "Je kunt zeggen dat een golvende

lijn water, een touwtje of een slang voorstelt. Een cirkelvormig gewicht met stralende spaken kan worden gezien als de zon of een spinnenweb. Van de piramide wordt wel eens gezegd dat het een toren of een Europees gebouw is." Platte gekruiste lijnen kunnen wijzen op een ster. De driehoek kan autoriteit vertegenwoordigen.

Symboliek van getallen

Alle getallen kunnen ook een betekenis hebben. De belangrijkste volgens Meyerowitz (Cole is van mening dat Garrard, Ross en McLeod deze symboliek die ook aan getallen wordt toegeschreven zouden verwerpen) zijn (Meyerowitz, 1951, p.94-97):
1 = De kra van Nyame: met

de nadruk op het ondeelbare.
2 = Nyame als de Grote Moeder: “Het vertegenwoordigt dat wat deelbaar is door geboorte”.

3 = Nyame als de schepper en heerser van het universum (lucht, aarde en onderwereld). Dit kan weergegeven zijn als een teken dat drie keer wordt herhaald, of een driehoekige of driezijdige piramide.

4 = Nyame als de schepper en heerser van de draaiende hemel EN Nyankopon als de heerser van de vier windstreken van het kompas. Beide kruisen staan hier symbool voor.

9 = (3+3+3) de triade Nyame, Nyankopon en Odumankoma, als de heersers van het universum. Nyame die de materie vertegenwoordigt, Nyankopon de kra (levens-

kracht), Odumankoma het bewustzijn of intellect

Het is goed deze theoretische onderbouwing te beëindigen met een waarschuwing van Felix, onderschreven door beide auteurs: *“Men moet zeer voorzichtig zijn wanneer men probeert betekenissen te lezen in de symbolen die belichaamd zijn in Afrikaanse kunstwerken”* (Felix, 1990, p.484).

De achterhoofden van de woensdag kinderen

Het boek Akua’ba Asante, Wednesday Child is gebaseerd op 400 afbeeldingen van achterhoofden; vaak is alleen de voorkant van de akua’ba afgebeeld. Driekwart van de achterhoofden van deze woensdag kinderen bevatten versieringen. Na onderzoek en het persoonlijk fotograferen van de woensdag kinderen in de Zwitserse musea blijken er slechts twintig akua’mma, gedocumenteerd vóór 1950 in boeken of musea, die het achterhoofd tonen. Met trots kan ik melden

dat de meeste van deze oude stukken zijn gedocumenteerd in ons boek.

Verschillende basispatronen kunnen worden onderscheiden. C-vormen; gebogen vormen; lijnen; gehoekte vormen; naturalistische vormen en namen.

C-vormen

Von Luschan (1897) presenteerde de akua’ba, die in 1885 het Berlijnse museum binnenkwam. Het toont de meest voorkomende vorm, waargenomen bij een derde van alle woensdagkinderen: C-vormen, horizontaal gespiegeld in opvallende symmetrie. Segy (1963, p.849) schreef in navolging van Meyerowitz dat ze de wassende en afnemende maan symboliseren. In de eenvoudigste vorm kan de

**‘C’ vormen
zijn in de
meerderheid.
Ze zijn
gerelateerd
aan de maan
en daarmee
fertiliteit**

maanvorm gemakkelijk worden geïdentificeerd.

Het basispatroon, een C met lange horizontale benen, wordt soms een keer weergegeven, soms meerdere keren boven elkaar, tot maximaal vier. De verschillende C's zijn nagenoeg exacte kopieën van elkaar.

Er komen ingelijste C-vormen voor, soms met zigzaglijnen langs de buitenkant. De ronde C-vorm kan worden uitgerekt om volledig rechthoekig te worden. De scheiding tussen de twee aangrenzende C's, evenals die tussen de op elkaar gestapelde C's, kan uit meerdere lijnen bestaan en/of versierd zijn met motieven. Een tweede type van deze C-vormige lijnen, dat misschien ook de maan symboliseert, bevindt zich aan de

buitenkant van het achterhoofd. Deze twee kunnen worden gecombineerd met een C-vormige lijn aan zowel de bovenzijde als de onderzijde van het hoofd, bij de overgang naar de nek. Dit is al te zien is bij een woensdagkind van vóór 1926 in het museum van Kopenhagen.

Volledige ronde vormen worden bijna nooit gezien en wanneer gevonden, is de cirkel niet het belangrijkste item. Andere combinaties van gebogen lijnen maken wat lijkt op bloemen of verschillende soorten circuits. Deze tonen meer vergelijking met de patronen van adinkra-doeken.

Andere versieringen

Naturalistische vormen en namen worden niet vaak waargenomen op de achterhoofden. De bekendste is de achterkant van het woensdagkind in het boek van Cameron, *Isn't (S)he a Doll*. Daarnaast wordt de Ashanti-stoel soms gezien.

Er zijn een aantal dieren te onderschei-

den, zoals een krokodil, hagedissen en vogels. Zeer mooie stukken met prachtig uitgesneden voorwerpen en dieren op de achterkant zijn waarschijnlijk geproduceerd voor de westerse markt. Namen of jaren die op de achterkant zijn gekerfd, kunnen mogelijk hebben gediend voor gepersonaliseerde geschenken.

Lijnmotieven

Lijnen, zijn vaak meervoudig en/of gestructureerd. Ontwerpen beginnen met eenvoudige rechte horizontale lijnen en lijnen onder een hoek met elkaar; de meeste van deze lijnen zijn gespiegeld in de verticale as. Lijnen kunnen worden gecreëerd door kleine driehoekjes die een zaagtandpatroon vormen. Deze lijnen kunnen recht of gebogen zijn;

ze kunnen andere symbolen creëren of eraan worden toegevoegd.

Veelvoud van drie

Driehoeken en het cijfer drie worden op verschillende manieren uitgedrukt: meerdere of solitaire driehoeken, of driehoeken die aan elkaar zijn gevoegd om andere vormen te creëren. Op één achterhoofd zijn driehoeken driehoekig gerangschikt, reikend tot aan de rand van het hoofd, als gestileerde C-vormen. Een andere driehoek bestaat uit negen lijnen, die drie keer drie angeven.

Het getal vier wordt uitgedrukt door verschillende kruisen en vierhoeken zoals vliegers, ruiten, rechthoeken en vierkanten. Er zijn meestal meerdere vierhoeken aanwe-

zig, die uiteindelijk een volledig dambord kunnen vormen, wat al te zien is bij een woensdagkind dat van vóór 1959 zou zijn. Vaak zijn de vierkanten door diagonalen verdeeld in paren van tegenoverliggende driehoeken. Op die manier combineert de beeldhouwer de driehoek met een vierhoek. Het aantal combinaties is onuitputtelijk.

Tot zover een beknopte kijk op de symboliek die gebruikt is op de achterhoofden van de akua'mma van de Ashanti.

doornron@gmail.com

Literatuurlijst

Antubam, K. (1963). *Ghana's heritage of culture*. Leipzig:
Koehler & Amelang Cameron, E.L. (1996). *Isn't (S)he a Doll*. Los Angeles: UCLA Fowler Museum of Cultural History

Cole, H.M. (2017). *Maternity, Mothers and Children in the Art of Africa*. Brussels: Mercator fonds
Doorn, R. van & Cole, H.M. (2021). *Akua'ba Asante Wednesday Child*. Uitgave in eigen beheer (Akuaron publisher)
Felix, M.L. (1990). *Mwana Hiti*. Munich: Verlag Fred Jahn
Garrard, T.F. (1980), *Akan Weights and the Gold Trade*. London: Longman Group Ltd
Luschan, F. von. (1897). *Beiträge zur Völkerkunde der deutschen Schutzgebiete*. Berlin:Verlag von Dietrich Reimer
Meyerowitz, E.R.L. (1951). *The Sacred State of the Akan*. London: Faber and Faber Ltd
Pyne, S. et al. (2013). The Use of Indigenous Arts in Therapeutic Practices of Traditional Priest of Ashante, Ghana. In: *International Journal of Innovative Research an Development 2013*; 2(11): 464-474
Rattray, R.S. (1923). *Ashanti*. Oxford: Clarendon press
Sarpong, P. (1974). *Ghana in Retrospect, some Aspects of Ghanaian Culture*. Accra: Ghana publishing corporation
Segy, L. (1963). The Ashanti Akua'ba Statues as Archetype, and the Egyptian Ankh: a Theory of Morphological Assumptions. In: *Anthropos 1963*: 58: p.849 en 845